

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Скрипника Максима Вікторовича
«Ядерна політика США у XXI столітті»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 052 «Політологія»
(галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»)

Актуальність обраної теми дисертації. Сучасну систему міжнародних відносин характеризують посиленням конфронтаційності, часто спровокованої ядерним фактором. Це актуалізує проблематику переосмислення сутності ядерної політики, зокрема ролі ядерного чинника як зовнішньополітичного інструменту сучасних держав задля формування нового світового порядку. Можна погодитися з твердженням Скрипника М. про те, що ядерна зброя слугує не лише найпотужнішим елементом гарантування національної безпеки та стратегічної стабільності, а й «однією з ключових загроз національної безпеки» (с.15).

У сучасному багатополярному світі трансформують саме поняття «ядерної безпеки» в умовах нових потенційних загроз, як-от: розширення клубу ядерних держав, посилення впливу неурядових акторів, безконтрольне розповсюдження ядерної зброї та новітніх технологій подвійного призначення, недотримання міжнародними акторами зобов'язань у рамах численних міжнародних договорів тощо. Також з моменту повномасштабного воєнного вторгнення до України, посадові особи росії неодноразово вдаються до ядерних погроз, а в листопаді 2023 року Президент росії Володимир Путін підписав закон про відкликання ратифікації Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань, провокуючи в такий спосіб жорстку реакцію інших ядерних держав. Така ситуація значно підвищує ядерні ризики для європейського континенту та світу загалом.

Безперечно, що світова безпека найперше залежить від позицій та кроків ключових міжнародних акторів, а найперше США, які традиційно значну увагу приділяють ядерній політиці. Так, у XXI ст. тут змінилися адміністрації чотирьох президентів, кожна з яких мала власне бачення розвитку американських військово-стратегічних концепцій, застосування ядерної зброї як засобу досягнення зовнішньо-політичних цілей США. Однозначно, що кроки в ядерних політиках росії, КНДР, Ірану тощо актуалізували сучасні загрози Сполученим Штатам та їх союзникам і партнерам, а також визначили довгострокові цілі державної політики стримування, яку проводять Сполучені Штати. Скрипник М. справедливо зазначає, що «перед США постають питання щодо вироблення та впровадження ядерної політики, яка враховує динамічність та турбулентність сучасної системи міжнародної безпеки та стратегічної стабільності, підтримує ефективність гарантій безпеки, що Вашингтон надав союзникам та партнерам в Європі та Азії, відповідає поточним та прогнозованим викликам режиму нерозповсюдження та контролю над озброєнням з урахуванням розвитку ракетно-ядерних програм окремих регіональних акторів, які потенційно становлять загрозу для міжнародної безпеки на регіональному та глобальному рівнях» (с. 16).

Звідси актуальність представленого Скрипником М. дослідження не викликає заперечень, позаяк має своєю метою виявити особливості еволюції ядерної

політики США у XXI столітті з урахуванням нових викликів та загроз. Також робота виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри міжнародних відносин Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Глобальні, регіональні та локальні чинники формування сучасної системи міжнародних відносин» (номер державної реєстрації НДР 0119U000500), що є важливим внеском для посилення наукового потенціалу зазначеного структурного підрозділу, зокрема в дослідженні зовнішньої політики та стратегії США на регіональному та глобальному рівнях.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Відповідно до усталених вимог, вступ дисертаційної роботи містить декілька важливих структурних елементів. Йдеться про обґрунтованість актуальності теми, її зв'язок з науковими темами Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, мету та завдання дослідження. Також визначено об'єкт і предмет роботи, виокремлено наукову новизну отриманих результатів. Охарактеризовано методологічну основу дослідження, розкрито теоретичне й практичне значення отриманих результатів, відображено форми апробації результатів дослідження (11 наукових конференцій різного рівня), кількість публікацій (9 наукових праць) та структуру.

У першому розділі увагу фокусують на розкритті теоретичних засад дослідження ядерної політики США. Так, з'ясовано теоретичні основи вивчення ядерного чинника (с.22-41), розкрито категоріальний апарат (с.41-53) та доведено брак комплексного політологічного дослідження зазначеної тематики (с.54-70). Детально проаналізовані теоретичні напрацювання щодо ядерного чинника в політиці держав головно представників США, яким вдалося сформуванати системне комплексне розуміння ядерної стратегії та ядерної політики сучасних держав. Скрипник М. усебічно проаналізував підходи до забезпечення національної та міжнародної безпеки із врахуванням тут ролі ядерної зброї представників політичного реалізму (Г.Моргентау, К.Крейга, К.Уолтца, «наступального» реалізму Д.Міршаймера та ін.), а також ліберальної течії (Н. Таннелвальда, С. Хантингтона, Е. Золінгера, С. Сейгана, Р. Бетса та ін). Джерельна база дослідження доволі обширна, що повною мірою дозволило розкрити класичне трактування ядерного стримування часів «холодної війни» і його особливостей в ядерній політиці США через вивчення напрацювань А. Джорджа і Р. Смока, Г. Кана, Д. Тарра, П. Моргана, Л. Фрідмана; еволюцію ядерного стримування в політиці США (Л. Фрідман, П. Морган, С. Цімбала, М. Мазарр і Дж. Гудбі), і навіть з урахуванням сучасних безпекових викликів і загроз на основі робіт Р. Мехти, Д. Тарра, Б. Тертре, П. Клаусона, Т. Шеллінга, Р. Легволда, М. Кроеніга та ін. З-поміж українських дослідників, то використані напрацювання П. Сіновець, В. Дубовик, Є. Малярєвського, Т. Брежневої, С. Галака, Я. Завади та ін. Докладній оцінці піддалися й офіційні документи, заяви і виступи посадових осіб Сполучених Штатів Америки, що значно посилило обґрунтованість і доказовість висновків представленої роботи. Ретельний аналіз джерельної бази дозволив сформуванати висновок про відсутність комплексного дослідження складових ядерної політики США з урахуванням поточних тенденцій і чинників трансформації системи міжнародних відносин, а також стратегічного та безпекового середовища (с.73). Другий розділ роботи присвячений розкриттю особливостей політики США щодо контролю над стратегічним і наступальним озброєнням, стратегічних оборонних ініціатив США в контексті «вакууму договору» (с.73-144). Ретельно проаналізувавши ядерну

політику адміністрацій Білого дому у XXI ст., Скрипник М. доходить до висновку, що сучасні загрози вплинули на ядерну політику США, головню в питаннях стримування, контролю над стратегічним наступальним озброєнням і розвитку оборонного потенціалу США, а також спричинили модернізацію ядерного потенціалу США з подальшою підтримкою оборонних можливостей союзників і партнерів, що супроводжено активними дипломатичними зусиллями для підтримки стратегічної стабільності. Третій розділ має своєю метою розкрити сутність політики США з врегулювання проблем ракетно-ядерної програми КНДР та іранського ядерного питання (с.149-193). Так, ядерні та ракетні програми КНДР та ІРІ Скрипник М. визначає найбільш суттєвими викликами глобальному режиму ДНЯЗ і політиці ядерного нерозповсюдження США у XXI ст., а додатковими підсилювальними для них чинниками називає збільшення терористичної загрози та кардинальну зміну міжнародного та безпекового середовища. Це актуалізує не лише питання посилення політики нерозповсюдження інструментами стримування, співробітництва США з регіональними партнерами та союзниками, а й вироблення конструктивного діалогу з Китаєм.

Кожен із розділів завершено проміжними висновками до них. Натомість основні висновки дослідження (с.197-204) відображають загальний зміст представленого дослідження, є аргументованими, доказовими, переконливими, логічними і не викликають принципових застережень.

Стиль викладу матеріалу є науковим та таким, що відповідає нормативним стандартам до написання такого виду робіт. Загалом представлене Скрипником М.В. дослідження є завершеною та комплексною науковою працею, яка підтверджує достатній науковий рівень автора, якому вдалося досягнути мети роботи, виявити особливості еволюції ядерної політики США у XXI столітті під впливом нових викликів і загроз, що є вагомим внеском як в розвиток політичної науки, так і вдосконалення політичної практики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірності. За своєю структурою дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Структуру дисертації корелюють з метою та завданнями, які дослідник визначив у своїй дисертації (с.16-17). Скрипник М. коректно визначив об'єкт і предмет дисертаційної роботи (с.17) та, фактично, виклад матеріалу дозволяє зрозуміти сутність ядерної політики США у XXI ст. в умовах видозміненого стратегічного середовища, спричиненого поверненням геополітичного протистояння, стратегічної конкуренції між ядерними державами та стрімким розвитком/поширенням новітніх ракетних технологій.

Представлене до розгляду дослідження характеризує логічністю викладу матеріалу, комплексністю та структурованістю, усі підрозділи є взаємопов'язані між собою. Автор опрацював чималу джерельну базу (328 найменування), з яких значна частина є іншомовними – 292 позиції. Думки, підходи, концепти тощо авторів, які використовуються в цьому дослідженні мають відповідні покликання. Це дозволило комплексно опрацювати явище сучасної ядерної політики США через детальний аналіз її концептуальних сфер (контролю над озброєнням, стримування, нерозповсюдження) з урахуванням традиційного підходу та актуальних загроз міжнародній безпеці, а й окреслити власний предмет дослідження, ввести до наукового обігу авторський підхід до розуміння фахової термінології за темою

роботи. Теоретико-методологічна база роботи розкрита ґрунтовно, належним чином доведено наукову та теоретико-практичну цінність представленої дисертації, що засвідчує належний дослідницький потенціал Скрипника М.В. Апробація результатів дослідження є більш ніж достатньою, позаяк основні положення дисертації були репрезентовані як на національному рівні, так і за кордоном (Брюссель, Мальта). Висновки, до яких дійшов автор є обґрунтованими та такими, що скорельовано із завданнями та відображають ключові отримані результати дисертації.

Відтак, можемо узагальнити, що представлена дисертація Скрипника М.В. є комплексним, цілісним, самостійним і завершеним науковим дослідженням, а його результатом стали належним чином сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації.

Наукова новизна та достовірність держаних результатів.

Результати дослідження Скрипника М.В. на тему «Ядерна політика США у XXI столітті» є достовірними, не викликають сумнівів та містять наукову новизну. Ця робота є першою спробою у вітчизняній політичній науці комплексно і всебічно дослідити ядерну політику США у XXI ст. з урахуванням поточних викликів і загроз, зокрема спричинених агресивною ревізіоністською політикою росії та модернізацією ядерного арсеналу офіційних і неофіційних ядерних держав. Автор застосував комплексний підхід задля отримання достовірних результатів, а саме: визначив пріоритети політики Сполучених Штатів щодо контролю над стратегічними наступальними озброєннями в XXI столітті; дослідив ініціативи США у сфері стратегічної оборони; виокремив спільні й особливі риси політики ядерного нерозповсюдження США в XXI ст. у регіональному вимірі; розкрив роль росії та Китаю у формуванні підходів адміністрацій президентів США до стратегічних і оборонної питань та політики нерозповсюдження.

Автору вдалося розширити/вдосконалити термінологію політичної науки, даючи оновлене тлумачення понять «ядерна політика», «ядерне стримування», «розширене стримування», «подвійне стримування», «стратегічна стабільність», «контроль над озброєнням» із врахуванням різноманітних підходів до визначення їхнього змісту. Особливої уваги заслуговують результати проведеного компаративного аналізу концепцій та підходів адміністрацій президентів США у XXI ст. до формування порядку денного ядерної політики Білого дому, які довели послідовність, традиційність політики США щодо стратегічних питань, тобто збереження ролі ядерної зброї і стримування як ключових засад політики США, а також інструменту гарантування безпеки союзників і партнерів, що супроводжено активними дипломатичними зусиллями для підтримки стратегічної стабільності, режимів контролю над озброєнням і ядерного нерозповсюдження. Водночас доведено, що політика нерозповсюдження адміністрацій президентів США спирається на концепцію контррозповсюдження, яка передбачає застосування методів жорстких санкцій, політичного і дипломатичного тиску з можливістю застосування військових заходів. З'ясовано, що усі адміністрації надавали перевагу дипломатичним засобам, доповнюючи їх економічним тиском та ізоляцією в умовах непоступливості лідерів КНДР та Ірану.

Положення наукової новизни роботи мають не лише теоретичне, а й очевидне практичне навантаження та відповідають нормативним вимогам до написання дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Результати, отримані внаслідок проведеного дослідження, мають як теоретичне, так і практичне значення. Безперечно, матеріали дисертації можуть слугувати теоретичною основою для низки освітніх компонентів із безпекової тематики та міжнародних відносин, проведенню подальших наукових досліджень в цій сфері з огляду на актуалізацію поточної безпекової ситуації, спровокованою агресивними зовнішньополітичними діями росії та загостренням ядерної тематики. З практичного значення, то висновки роботи можуть бути використані для розроблення стратегічних документів у сфері міжнародної безпеки та контролю за озброєнням під час вироблення зовнішньої політики України, зокрема органами державної влади різних рівнів, а також науково-дослідними інституціями, аналітичними агенціями та ін.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Основні положення дисертації повною мірою висвітлено у дев'яти наукових статтях, з яких п'ять – у фахових виданнях України, одна – у періодичному науковому виданні науково-метричної бази Scopus, а також у трьох тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації. Зміст опублікованої анотації відповідає основним положенням, які розміщено в тексті дисертаційної роботи. Анотація представлена двома мовами – українською та англійською, коротко відображає основний зміст наукової роботи.

Відповідність дисертації спеціальності та галузі науки, з якими вона представлена до захисту. Предмет, зміст і висновки дисертації відповідають спеціальності 052 «Політологія» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»).

Дискусійні положення та побажання. Безперечно, робота Скрипника М.В. заслуговує на позитивну оцінку, однак варто виокремити поодинокі зауваження та рекомендації, які, на нашу думку, можуть слугувати підґрунтям для наукової дискусії під час процедури публічного захисту. Вважаємо, що дисертаційна робота значно виграла б, якщо б автору вдалося:

1. Більш чітко конкретизувати у чому саме полягає авторський підхід до визначення ключових понять та дефініцій, що складають сутність ядерної політики США в контексті зміни безпекового та стратегічного середовища, виникнення нових загроз і викликів, як-от: «ядерна політика», «ядерне стримування», «розширене стримування», «подвійне стримування», «стратегічна стабільність», «контроль над озброєнням». Також поза увагою автора залишилося розкриття такої базової категорії як «глобальний ядерний порядок», що є предметом представленого дослідження;

2. У вступі, окрім методів дослідження, зазначити ще й принципи та підходи, якими керувався автор під час написання роботи. Також у роботі варто було б розширити застосування аналітичних методів дослідження, наприклад, SWOT-аналізу для дослідження діяльності різних адміністрацій Білого дому у формуванні порядку денного ядерної політики США у XXI столітті, а також доповнити дослідження схемами, таблицями з метою кращої систематизації даних та узагальнення отриманих результатів;

3. Автор чималу увагу приділяє вивченню впливу росії на формування підходів адміністрацій президентів США до стратегічних і оборонних питань, політики нерозповсюдження. Слушним є висновок про те, що війна росії проти України погіршила глобальне стратегічне середовище, поставила під сумнів ефективність стримування в сучасній системі міжнародних відносин, тобто видозмінила ядерну політику США. Скрипник М.В. наголошує, що активна та аргументована позиція України є важливою складовою глобальної системи безпеки. Звідси варто було дослідити можливий вплив політико-дипломатичної роботи українських урядовців та інституцій на еволюцію ядерної політики США, головню після 2014 року з виробленням відповідних рекомендацій.

4. У роботі розглянуто вплив різноманітних чинників на формування ядерної політики США та її еволюції в XXI ст. Доцільно розглянути і вплив американської громадської думки на ці процеси.

Проте висловлені зауваження не зменшують теоретичної та практичної цінності отриманих результатів представленої до розгляду дисертаційної роботи, а швидше можуть бути врахованими в подальших наукових напрацюваннях автора з метою вдосконалення наукового кругозору. Загалом представлену дисертаційну роботу виконано на належному науковому рівні, а її змістове наповнення свідчить про достатній рівень володіння Скрипником М.В. матеріалом за проблематикою ядерної політики США у XXI ст. в умовах сучасних викликів і загроз.

Загальний висновок. Здійснений аналіз рукопису дисертаційної роботи Скрипника М.В. дає змогу дійти висновку, що за своїм змістом, теоретичним наповненням і практичною цінністю є завершеною кваліфікаційною працею, де представлені нові науково обґрунтовані результати, які мають теоретичне та практичне значення і можуть бути використані в науковій, теоретичній та державотворчій діяльності при реалізації зовнішньої політики України.

Проведений аналіз роботи дає підстави для висновку, що дисертаційна робота Скрипника Максима Вікторовича «Ядерна політика США у XXI столітті», відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44), а його автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – «Політологія».

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,
директор Інституту гуманітарних і соціальних наук
Національного університету «Львівська політехніка»,
професор кафедри політології
та міжнародних відносин

Ярина ТУРЧИН

Підпис засвідчую.
Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»
к.т.н., доц.

Роман. БРИЛИНСЬКИЙ